ԱՐՄԵՆԻԱ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պարսկաստանի համար տարեշրջանը 5 Ֆր. կամ 2 ռբլ.ռս. Թղթդրմ.

Ուրիշ ամեն տեղի համար ուր այս լրագրի մուտքը արգիլուած չէ, ամբողջ 9րդ տարեշրջանի (93 օգոստ.—94 մայիս) բաժնորդագինն է 20 Ֆր. կանխիկ. Կարելի է նաեւ բաժնորդագրուիլ քանի ամսի համար ալ որ ուզուի, ամեն մէկ ամսականը 2½ Ֆր. հաշուելով և 1894 մայիս ամսէն անդին չանցնելու պայմանով.

Նամակ և ծրար պէտք է ղրկել հետեւեալ հասցէով. M. PORTOUKALIAN, rédacteur du journal *Arménia*. MARSEILLE (France)

Թ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 50

1894 ՄԱՐՏ 14
ՄԱՐՏ 2 (Հ. Տ.)
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ

Կը հրատարակուի Դշ. և Շբթ. օրեր

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն ղրկուած գրութիւնները։
Պարտաւոր չէ վերադարձնել չհրատարակուած ձեռագիրներ
Ծանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով։
Ծանուցման 1 միջակ գիծը 1 սանդիմ կարժէ. 1 գլխագիրը 2 սանդիմ։

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues aux bureaux de la Rédaction (Allées de Meilhan, 44.)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր անհամակցողութիւն. — Աշըգեան Պատրիարքի նոր շրջաբերականը. — Թո՛ղ լսէ. — Լուրեր Թիւրքահայաստանէն. — Կուկունեանի խմբի դատը — Նամակ Պարսկաստանէն (Սալմաստ). — Նամակ Պրագիլիանէն (Գուպ-Այրա). — Վարժապետները Սպանիայի մէջ. — Ծանուցումներ։

ՄԵՐ ԱՆՀԱՄԱԿՑՈՂՈՒԹԻՒՆ

Բ

Մեր ընթերցողներ գիտեն արդէն որ մենք «Հնչակ»ի ուղղութեան հակառակ ենք սկիզբէն ի վեր, ազգավնաս համարելով անոնց գաղափարներ և ըստ այնմ նաեւ իրենց գործունէութիւն։ Բայց կը խոստովանինք որ իրենց վարդապետութիւններ մերժելով հանդերձ, կը տեսնենք թէ իրենց մէջ կան մարդիկ որ կըրնանք յարգել քանի որ նուիրուած են իրենց հանրօգուտ համարած մի գաղափարի (սխալ կամ ուղիղ, գործնական կամ անգործնական, այդ տարբեր խնդիր է) որի համար մինչեւ իսկ իրենց կեանք վտանգի կենթարկեն։

Հնչակեաններին մէջ կան երկու կարգի մարդիկ. մէկ կարգը, թէեւ փոքրիշատէ ուսում առած, ի բնէ (կրթութիւնը, սովորութիւնները և այլ հանգամանքներ կրնան երկրորդ բնութիւն կազմել) տարբեր չահերի ենթարկուելով և տարբեր սկզբունքներէ առաջնորդուելով, մեր դաւանած սկզբունքների և գաղափարական կուսակցութեան հակառակորդ կը հանդիսանայ։ Ասոնք շատ քիչուոր են Հնչակեաններին մէջ բայց կուսակցութեան մի ուղղութիւն տուողները, առաջնորդողները բուն ասոնք են։ Իսկ միւսներն որոնք ատոնց ձեռք խաղալիք դարձած են և որոնք Հնչակեանների թիւը կը շատցունեն, մեծ մասամբ ագէտ և կամ բոլորովին իմաստակ մարդիկ են որոնք այնչափ անզարգացած են դեռ ազգային և ընկերական խնդիրների ուսումնասիրութեանը մէջ որ չեն կարող մինչեւ անգամ հասկանալ թէ ահագին տարբերութիւն կայ Արմէնիայի և Հնչակի նպատակներին մէջ, թէ Արմէնիա ուրիշ նպատակի համար յեղափոխութիւն կը քարոզէ, իսկ «Հնչակ» ուրիշ։ Առաջինը, Արմէնիան, հայ ազգութեան գոյութիւնը կանգուն պահելու համար անոր ոտքի տակ մի հաստատուն հող դնելու, իրեն սեփական մի հայրենիք ունենալու անհրաժեշտութիւնն զգացունելով, իր հայրենի երկրի մէջ հարստահարութիւններով զինք թշուառացունող և դէպի օտար աշխարհներ գաղթելուն ու թափառելուն պատճառ եղող բռնապետական կառավարութիւնը յեղափոխութեամբ տապալելու և այդ կառավարութեան տեղ՝ որ իր կրօնամոլութեամբ հայութիւնը ճնշելու և ջնջելու աշխատած է ցարդ, հայ ազգային չահերին համապատասխանող մի տեղական ինքնավարութիւն հաստատելուն կը ձգտի, հոգ չէ թէ դաշնագիրների զօրութեամբ նոյն իսկ Սուլթանի վեհապետական իրաւասութեան տակ դրուած լինի այն։ Արմէնիան այս նպատակի հասնելու համար միայն եղած յեղափոխական շարժումներին կուսակից է։ Իսկ երկրորդը, Հնչակը, դեռ ոչ մէկ երկրի մէջ փորձուելով գործնական օգուտները չտեսնուած և Եւրոպայի ու Ամերիկայի մեզնէ աւելի լուսաւորուած ժողովուրդներէն մինչեւ այժմ իբրեւ վնասակար մերժուած ընկերվարական դրութեամբ մի պետութիւն հաստատել կերազէ Հայաստանի մէջ և որովհետեւ Թիւրքահայաստանցիները սոսկալի հարստահարութիւններէ շուարած և ոչխարի պէս իրենց հետեւելու յարմար մի ժողովուրդ կենթադրեն, կուզեն այդ խեղճ ժողովրդի վրայ անել ընկերվարական մի պետութեան փորձերը. մէկ խօսքով՝ այդ անփորձ արհեստաւորներ կուզեն խեղճ Հայաստանցիների արդէն արիւնոտած երեսներին վրայ սովրիլ իրենց սափրիչութիւն և համոզուիլ վերջապէս թէ գուլ է եղեր իրենց այդ ածելի։

Ահա թէ ի՛նչ գլխաւոր տարբերութիւն կայ, ի միջի այլոց և համառօտ անցնելով, մեր և «Հնչակ»ի յեղափոխական ձգտումներին միջեւ։

Բայց, ինչպէս արդէն ըսինք, ատոնք ոեւէ մի սկզբունքի կը ծառայեն և իրենց սկզբունքի ճշմարտութեանը հաւատալով կամ խաբուելով կը գործեն այդպէս։ Սակայն ի՞նչ ասենք անոնց որոնք ոեւէ որոշ սկզբունքի տէր չլինելով, ամեն տարեշրջանի վերջ օրացոյցի պէս կը փոխեն իրենց սկզբունք. Նախկին տարին երբ Հնչակեան կուսակցութիւնը 100 բաժնորդ գտած էր այդպէս ոեւէ սկզբունք չունեցողների թերթին համար, այդ թերթ եղաւ մինչեւ երկինք բարձրացուց Հնչակեանների յեղափոխական գործունէութիւնը և ոյժ տուաւ անոնց։ Անցած տարեշրջանին վերջ եղաւ Հնչակեաններին դէմ մի յօդուած հրատարակեց որով կը յայտարարէր թէ ինք Հնչակեաններին դէմ պիտի գրէ բայց ատով 100 բաժնորդ կը կորսնցունէ. աւելի տուող կա՞յ։ Չենք գիտեր թէ աճուրդը "ո՞ւր" վրայ մնաց. բայց սա գիտենք որ Ամերիկացի միսիոնարներին Հայերի յեղափոխական շարժման դէմ մի շրջաբերական հանելէն ի վեր, Նիւ Եօրքի այդ անսկզբունք թերթ սկսաւ իր արդէն գրածներ լզելով, յեղափոխականութեան դէմ գրել։ Եւ որովհետեւ իր Տիեզերական Հայկական Յանձնաժողովների սպանիական դղեակները չինելէն յետոյ սկսած է այժմ ալ մի նոր աչքակապութիւն անել իր թերթի միջոցով, մեր ժողովրդի դիւրաւ շլացող և անհասկացող մասը զգուշացունելու համար, հարկ կը համարենք մի քանի տող նուիրել այդ մասին։

Մ. Փ.

ԱՇԸԳԵԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆԸ

Աշըգեան Պատրիարքը փետրվար 9 (21) ամսաթիւ մի նոր շրջաբերական ալ ղրկած է բոլոր Առաջնորդներին և փոխանորդներին որոնց կը յայտարարէ թէ

«Կառավարութեան կողմանէ կը դիտուի՝ թէ գաւառաց մէջ առաջնորդք և հոգեւորականք՝ ոմանց ստահակաց անարժան յանդգնութեանց վրայ անտարբերութեամբ կը նային, խաղաղութեան պահպանման գործոյն մէջ Կառավարութեան չեն աջակցիր, և՝ որ առաւել ցաւալին է՝ իրենց անտարբերութեամբն ու լռութեամբն արտաքուստ եկեալ վնասակար դրդմանց աստիճան մը կարծես թէ ուժ կուտան, ապա թէ ոչ, կըսուի, մինչեւ հիմայ շատոնց ստահակները կը պակսէին, և խաղաղութիւնը կը հաստատուէր։»

Հետեւապէս Պատրիարքը իրեն վայելուչ ոճով «բաղդախնդիր, ստահակ» և այլն ածականներ տալէ յետոյ անոնց որոնք իրմէ շատ աւելի բարձր անձնուիրական ոգւով կաշխատին ազգին համար (մինչդեռ Պատրիարքը 100 ոսկի ամսաթոշակ և պատրիարքական փառքը կը վայելէ, իբր բաղդախնդիր անուանածներ ազգին ծառայելու համար ամեն բան վրայ տուած են, նոյն իսկ իրենց առողջութիւն, իրենց կեանք, և ոչ միայն նիւթական, այլ և բարոյական զրկանքներ ալ յանձն առած են, իրենց բաժին ստանալով անվերջ բամբասանք ու զրպարտութիւններ և մեկուսացած աքսորականի դառնութիւնները), կը յորդորէ առաջնորդներին թէ «խրատեցէք ժողովրդին որ զգուշի յանդգնութիւններով չըրաղեցունէ երբէք իշխանութիւնը, իսկ անխրատ ստահակներուն համար դուք հոգեւորականքդ դատախազ կանգնեցէք կառավարութեան առջեւ՝ իբրեւ դատախազք ազգային հաւատարմութեան պատուոյն» (այսինքն՝ իրենց հարստահարուած վիճակի համար ձեզ իբրեւ Առաջնորդի գանգատ յայտնող Հայերը մատնեցէ՛ք թիւրք կառավարութեան բանտերին), «մի՛ թոյլտարէք որ ժողովուրդն ասոր անոր անհատական խնդիրն բազմութեամբ ստանձնէ, աղմկելով և ամբոխ կուտելով» (այսինքն՝ կործանեցէ՛ք ազգային համերաշխութեան գաղափարը որ բռնաւորը կարենայ աւելի դիւրութեամբ հարստահարել առանձին առանձին մնացած անհատները). և այլն։ Շրջաբերականին վերջը կը յարէ նաեւ. «Ժողովրդեան մէջ եթէ գտնուին այնպիսիներ՝ որք ընկերէն վրէժ մը լուծելու ամբարիշտ կանխամտածութեամբ, և կամ ինքն իրեն համար անձնական շահու պատեհութիւն մը ստեղծելու յոռի խորհրդով՝ առաջի կառավարութեան անիրաւ և անճիշդ զեկոյցներ կընեն, պատուէր տուէք և զգուշացուցէք, չգործեն այնպիսի պատրուակեալ հաւատարմութիւն որ զընկեր կը կործանէ (ինչո՞ւ իրենց հարստահարուած վիճակը իմացունող Հայերն յանձնել կառավարութեան և բանտարկել տալ զանոնք, իսկ մատնիչներին խրատ տալով միայն զգուշացունել և ոչ թէ կառավարութեան դիմելով բանտարկել և պատժել տալ այդպիսի անձերն որոնք ժողովրդի թշուառութեան և հետեւապէս դժգոհութեան պատճառ կը դառնան և կայսերական կառավարութիւնն ալ զուր զբաղումներով կը յոգնեցունեն) ։

Քանի՜ քանի՜ անգամ եղաւ որ այսպիսի շրջաբերականներ կը հանէ Աշըգեան պատրիարքը և դեռ չհամոզուեցաւ ո՛չ ինք և ո՛չ Թիւրք կառավարութիւնը թէ հայ ժողովրդին տրուած այդպիսի քարոզներն ու խրատներ ապարդիւն կը մնան քանի որ հայ ժողովրդին արդիւնաւոր կամ ապարդիւն շարժումներին պատճառ եղողներն են նոյն իսկ Թիւրք կառավարութեան պաշտօնեաներն ու Թիւրք կառավարութեան պաշտօնեայ դարձած Աշըգեան պատրիարքը. առաջինները իրենց բռնապետական վարմունքով, վերջինն ալ ճշմարտութիւնն ինք անձամբ Բ. Դրան յայտնելէ քաշուող և վախկոտ քաղաքականութեամբը ։

ԹՈ՛Ղ ԼԱՅ՜

Թո՛ղ լայ՜ ով որ Հայութիւնը կը սիրէ. թո՛ղ լայ՜ ։

Լոնտոնի Ս. Թովմաս գետի վրայէ Լոնտոն կամուրջէն որ անցնիս, 10-15 րոպէ քալելէդ յետոյ Ս. Պօղոսի եկեղեցւոյն կը հանդիպիս. երբ մէջը մտնես, կը կարծես թէ խաչակրաց արշաւանքի մը դահլիճ է այդ փառաշէն անգղիկան եկեղեցին զի անգղիական դիւցազուններու շիրմաց և արձաններու կոթողները կը կրէ իր մէջ ։

Երբ հայրենիքդ յիշելով հառաչանքով մը դուրս գաս այդ տեղէ ու ժամ մը եւս քալես (եթէ ոտքով կերթաս), Քէնզինկթըն կարտընի հիւսիսային ծայրին հազիւ կը մօտենաս և ահա 20-30 քայլ հեռաւորութեամբ խիստ գեղեցիկ արձան մը կը տեսնես Ալպերթի յիշատակին կառուցուած, որոյ շուրջը քանդակուած են կօլտամիթհներու և Ռափայէլներու նմանաց պատկերները. քանի մը վայրկեաններ դիտելէդ յետոյ, քո ազգիդ արժանաւոր գրականներուն յիշատակին եւս այդպիսի փառաւոր արձաններ ազատուած Հայաստանի մէջ երազելէդ յետոյ, սանդուղի աստիճաններէն վար իջնելով պարտէզէն դուրս կուգաս և քալելով երկրորդ փողոցի մը գլուխը եւս կ'անցնիս ու երրորդ փողոցի մը գլուխը կը կարդաս De Vere Gardens ։ Անմիջապէս ձախ կողմիդ վրայ կը դառնաս և 31 թիւը դեռ չի հասած, խնձորից աւելի կարմրած կ'ըլլաս. և երբ կը պատրաստուիս քանի մը աստիճաններէ վեր ելնելով սրտատրոփ քաշել 33 թիւ տան զանգը, սիրտդ բաբախելէ քիչ մը կը հանդարտի երբ կը տեսնես թէ դուռ բացողը սպիտակահեր պառաւ մ'է, որոյ հարցման կը պատասխանես թէ կուզեմ տեսնել փրօֆէսոր Պրն. Ջերազը և այլն ։ Երկրորդ յարկը ելնելով հիւրանոցի սենեակներէ մէկին վրայ կը նստիս քանի մը րոպէ և երբ բառերը բերնիդ մէջ տարտամելով կը խորհիս թէ ի՞նչպէս պէտք է հանդիպիս նրան, արդէն առջեւդ կանգնած է վայելչահասակ անձ մը, փոքր մօրուքով, նիհար դէմքով, որ հեզահամբոյր վարմունքով մը և հայրենի խիստ քաղցր բառերի արտասանութեամբ կը բարեւէ քեզ. յայնժամ դու այնքան կը շուարիս որ բոլորովին կը մոռնաս պատշաճ բառերի արտասանութիւն մը և առ ինքն տածած յարգանքդ զքեզ այնքան կը գրգռէ որ եթէ պատանի ես, ձեռները համբուրես և եթէ տարիքով ես, ճակատը...։ — Նա կը խօսի քեզի հետ հայրենիքի նկատմամբ, ժպիտը իր դէմքին ։ Կը խօսի քեզի հետ՝ հայրենիքի փրկութեան նկատմամբ լի յուսով...։ Յետոյ կը քաջալերէ քեզ որ դու ես ամեն պարագայի մէջ աշխատիս հայրենիքին ծառայելու...։

Վերջապէս երբ այդ զուարթախօս մեծ անձին մի հարց եւս կ'անես, այդ հարցմանդ վրայ դու ես կը զղջաս, վասնզի կը տեսնես որ անմիջապէս դէմքը տխրեցաւ, ձեռքը ճակատը տարաւ և լուռ ու լեցուն շնչառութեամբ մը գլխուն սեւ մազերը շփեց...։ Երկվայրկենի տխուր դրութենէ մը յետոյ, հարցմանդ ծիծաղոտ երեսով մը կը պատասխանէ. — «Բժիշկներէն պատուիրուած եմ երեկոյները չաշխատիլ. 1000-2000 օրինակ կը հանեմ (L'Arménie լրագիրը) որոնց հասցէները 3 օրէն կը գրեմ որ աչքերս շատ կը յոգնեցընեն. — Հա՛, հիմա հարցմանդ պատասխանեմ. Հայերէն 100 բաժանորդ հազիւ ունիմ,.՛.՛.՛ Ամերիկայի 10,000 Հայերէն 10ը բաժանորդ ունիմ. Եգիպտոսի 6,000 Հայերէն 3 բաժանորդ ունիմ. փարիզ 1 բաժանորդ մը նորոգած է այս տարի.՛.՛.՛ ահա՛ թէ Հայերը ի՛նչպէս կը քաջալերեն զիս, սիրելի՛ ։ Ամբողջ 25 տարուայ ուսուցչութեանս աշխատանքը որ այս լրագրիս գոյութեանը համար կը ծախսեմ, սպառելու վրայ է (զի օտար ազգերուն համարեա նուէր կը ղրկեմ) ։ Ինչպէս փարլամէնթի երեսփոխանները լոկ խօսքով մը ի նպաստ Հայոց աշխատած լինել կուզեն, Հայերն ալ ինձ այդպէս լոկ խօսքերով քաջալերութիւններ կուտան ։ Այսօր իմ թերթս միակն է աշխարհի վրայ որ գաղղիերէն լեզուով (երբեմն ալ հետը անգղիերէն. այս տարի անգղիերէնով մէկտեղ հրատարակելս Նիւ Եորքի օգնութեանը շնորհիւն է) Թրքաց դէմ կը գրէ...։ Հայերը այն ատեն պիտի զգան այս թերթի կարեւորութիւնը երբ որ մեռնի (ակամայ դադարման ենթարկիմ).՛.՛.՛ Հայերը միշտ այսպէս են. երբ մարդ կենդանի է, քաղցած կը մեռցընեն. յետոյ զինք որպէս Աստուածորդի կը պաշտեն և 50,000 բազմութեամբ, 400 պսակներով կը թաղեն շատ մեծ ողբերո՛վ ։ Սակայն քաջ գիտնալու են Հայերը որ մեռեալները երբէք այդ ողբերուն ու սուգերուն չեն ներեր ու աւելի արհամարհանք կզգան իրենց մամռապատ շիրմին մէջ...։ Սակայն, սիրելի, դու մի՛ տխրիր, որքան որ ուժ կայ իմ մէջ, վերջին ճիգով կաշխատիմ իմ պարտականութիւնները լիապէս կատարելու առ իմ Ազգն. Ջերազ յուսահատողներէն չէ և պէտք չէ որ մեր ազգի գործիչները յուսահատին ։ Թէեւ աղէկ կ'ըլլա̄ր որ մեր ժողովուրդը անցեալէն դէթ խրատուելով՝ աւելի զգոյշ լինէր ներկային մէջ,... և այլն, և այլն ։ Բայց ինչ որ է, հրամմէ թէյ մը խմէ քանի մը պատառ հացի հետ որպէս զի Ջերազ օր մը ըսէ թէ... ին հետ «աղուհաց եմ կերած»։

Ցորչափ թէյ ու հաց բերանս առնեմ, Ջերազի Հայոցս նկատմամբ վերջին խօսածները գլխակորութեամբ պիտի յիշեմ ։ Թո՛ղ լայ՜ և Հայութիւնը. թո՛ղ լայ՜...։

Լոնտոն, 94, փետր. 11/23

* * *

ԼՈՒՐԵՐ ԹԻՒՐՔԱՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Կ.պօլսէն կը գրէ Սէմաֆօրի թղթակիցը :

Մի օտարազգի զինուորական որ Կովկասը, ռուսական Հայաստանը և օսմանեան Հայաստանը պտըտելով նոր է եկած, շատ ողբալի բաներ պատմեց ինձ այդ վերջին երկրի վիճակին վրայ ։ Համիտեան Քիւրտերի չարագործութիւնները պատմելէն չէր դադրեր. ինչպէս յայտնի է, ատոնք իբրեւ օժանդակ հեծելազօրք կազմակերպուած են կառավարութենէն ։ Ինձ պատմեց մի հետաքրքրաշարժ մանրամասնութիւն որ շատերին ծանօթ չէ ։ Ասկէ 3 ամսի չափ առաջ, կայսերական կառավարութիւնը հասկընալով թէ որչա՛փ անխոհեմութիւն է այդ կարգի անձերին ձեռք ընտիր զէնքեր թողուլ, հրաման հանեց որ զինաթափ ընեն զանոնք ։ Բայց հրամանը աւելի դիւրին է քան թէ գործադրելը (1). երբ կանոնաւոր զօրքերը գնացին Քիւրտերին մօտ որ անոնց Հանրի Մարթինի հրացանները յետ առնեն, Քիւրտերը յուսահատական կատաղի ընդդիմութիւն ցոյց տուին և սպառնացան զօրքերին որ եթէ շատ խօսին, իրենք անոնց զէնքեր կառնեն ձեռքերնէն ։

Կառավարութիւնը պարտաւորեցաւ զանոնք զինաթափ անելու իր ձեռնարկէն յետ կենալ և ահա այսպէս բազմաթիւ Քիւրտեր օգուտ կը քաղեն այժմ իրենց ձեռք գտնուած ընտիր զէնքերէն, պարզապէս աւազակութեան արհեստով զբաղելու համար ։ Միեւնոյն ճանապարհորդը ինձ նկարագրեց այն գիւղերի վիճակը որ Հայեր անխնամ թողլով փախած գնացած են Քիւրտերի երեսէն ։ Էրզրումի քովերը 18 ամիս առաջ 18 գիւղ կար, ամեն մէկը առ նուազն 50 տուն ունեցող. հիմա 3 գիւղ միայն մնացած է, ամեն մէկը 12 տուն բնակիչներով ։

ԿՈՒԿՈՒՆԵԱՆ ԽՄԲԻ ԴԱՏԸ

Պետերբուրգից մեզ հեռագրում են, որ սենատը Կուկունեանի և խմբի գործը լսելով, հաստատեց [illegible]տանական պալատի վճիռը ։ Այդ [illegible]ասին Պետերբուրգից մեզ գրում են. «Յունվարի 27ին սենատում նշանակած էր Կուկունեանի և խմբի գործի քննութիւնը ։ Փաստաբան Միրոնով իր ճառով ցոյց տուեց, որ նահանգական դատարանի և դատարանական պալատի դատողութիւնների հիմքը սխալ է և հակառակ օրէնքի մի քանի յօդուածներին ։ Դատարանները չունեն բաւականաչափ փաստեր, որոնցով կարողանային հաստատել, թէ այդ ընկերութիւնը, որի գլխաւորն էր Կուկունեանը, մի աւազակային խումբ է։ Փաստաբանը հաստատում էր, որ այդ ընկերութիւնը իր խմբապետով հանդերձ ուրիշ նպատակ ունէր, որ նոյն իսկ ինքն դատարանը հակակրելի չէ գտնում, և այն մի քանի սպանութիւնները և սահմանապահ կօզակներին դիմադրութիւնը պատահական դէպքեր են՝ խոչընդոտներ դէպի գըլխաւոր նպատակը տանող ճանապարհի վրա. հետեւապէս եթէ ընկերութիւնը չէ կազմված յատկապէս սպանութիւններ գործելու և իշխանութեան դիմադրութիւն ցոյց տալու համար, այդ դէպքերի համար պատասխանատու են նրանք, որոնք մասնակցել են դրանց մէջ և ոչ ամբողջ ընկերութիւնը իր խմբապետով ։ Կուկունեանը խմբապետ չէ՛ այն ընկերութեան, որի նպատակը լինէր սպանութիւններ գործել և ռուս իշխանութեան դիմադրութիւն ցոյց տալ, այլ նա խմբապետ է մի ընկերութեան, որի նպատակը միանգամայն ուրիշ է ։ Փաստաբանի ճառը իր մանրամասնութիւններով շատ համոզեցուցիչ էր և առողջ հիմքերի վրա հաստատուած ։ Պրօկուրօրը իր հակաճառութեան մէջ վերջը ընդունեց փաստաբանի կարծիքը, որով խախտվում էին օրէնքի երկու յօդուածները, բայց վերջինս այդ խախտումները համարում էր ո՛չ էական, այլ շատ չնչին, որոնց կարելի է թողնել առանց ուշադրութեան։ Վերջնական վճիռը հետոյ չը կայացաւ(1)»։

(Մշակ).

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԷՆ

Սալմաստ, յունվ. 24/5 փետրվ. 1894

Ամսոյս 15/27ին, չորեքշ օրը, Դալասարի հոգաբարձութիւնը և ուսուցչական խումբը իրենց գիւղի եկեղեցում կատարեցին Ն. Վեհափառութեան Տ.Տ. Մկրտիչ Ա. Կաթողիկոսի անուան տօնախմբութիւնը։ Զնայելով այս տարուայ արտասովոր ձմրան սաստկաշունչ ցրտերին, Սալմաստի մի քանի գիւղերէն բաւական թուով մարդիկ էին հաւաքուել Ղալասար, տեսնելու համար իրենց գաւառում կատարուելիք սոյն անդրանիկ հանդէսը ։

---

(1) Արդէն Բ. Դուռն ալ այդպիսի հրամանները հրամայած լինելու համար միայն կուտայ և ոչ թէ գործադրելու նպատակով :

ԽՄԲ. ԱՐՄ.

(1) Սենատը փետրվ. 4/16ի նիստին մէջ հաստատած է Թիֆլիզի դատաստանական պալատի վճիռը որով Սարգիս Կուկունեան, ինչպէս յայտնի է արդէն մեր ընթերցողներին, իբրեւ խմբապետ դատապարտուած է 20 տարի շղթայական աշխատանքի, իր ընկերներէ մէկ մասը 8էն մինչեւ 15 տարի նոյն պատժի ենթարկուած և մէկ մասն ալ անպարտ արձակուած է :

ԽՄԲ. ԱՐՄ.

Եկեղեցւոյ բեմին վրայ դրուած մի մեծ տախտակի կենդրոնից կախուած էր վեհ. Հայրիկի մեծադիր լուսանկարը, աջ ու ձախ կողքերին ունենալով Ն. Վեհափառութեան հոգեչունչ և հայրենասիրական երկասիրութիւններէն մի քանիսի անունների վայելչագրութիւնները ։ Լուսանկարի անմիջապէս վերեւը քաշուած էր «Շարժումն Հայաստանի» պատկերը և նրա վերեւն էլ ճիշտ տախտակի ճակատին փակցուած էր «կեցցէ վեհ. Խրիմեան Հայրիկ» վերտառութիւնը, կենդրոնում ունենալով մի թեւատարած արծիւ որի կտուցի անմիջապէս ներքեւը գրուած էր սա երկու խօսքը. «Սիրեցէ՛ք զմիմեանս» ։ Իսկ լուսանկարի տակը շարուած էին Երջանկայիշատակ Ներսէս Ե. և Գէորգ Դ. կաթողիկոսների և վարժապետեան Ներսէս Պատրիարքի լուսանկարները ։

Հանդէսը սկսաւ առաւօտեան ժամ 10ին (Ր. Ե.) «Տէր կեցո՛, դու զՀայս» մաղթանքով որից յետոյ կարդացուեցան վեհ. Հայրիկին նուիրուած և հանդիսին պատշաճ այլ բանաստեղծութիւններ, երգերի ընդմիջմամբ ։ Աշակերտներէ մին շատ լաւ արտասանութեամբ և վայելուչ ձեւերով կարդաց հանգուցեալ մեծ բանաստեղծ Պատկանեանի «Ո՞վ է Հայը» վերնագրով բանաստեղծութիւնը և արժանացաւ ջերմ ծափահարութեան ։ Ղալասարի և փայաջուկի ուսուցիչները կարդացին վեհ. Հայրիկի համառօտ կենսագրութիւնները. իսկ Ղալասարի աւագ ուսուցիչը մի կարճ բայց ամփոփ ատենախօսութեամբ բացատրեց Ն. Վեհափառութեան բազմարդիւն կեանքի մի քանի գլխաւոր գծերը, մանաւորապէս այն պատճառները, որոնցով նա իրաւամբ արժանացել է «Հայրենեաց Հայրիկ» քաղցր տիտղոսին ։ Երբ իր ատենախօսութիւնը վերջացուց, հանդիսականների միահամուռ կեցցէների և ծափահարութիւնների ձայնը թնդացնում էր եկեղեցին ։ Յետոյ Արսէն անունով մի չարվառար (Տաճկաստանցի պանդուխտներից մին) խիստ քաղցր և յուզիչ եղանակաւ երգեց Պատկանեանի «Մշեցի պանդուխտ» վերնագրով երգը ։ Իսկ Արամ Պետրոսեանի (Տաճկահայաստանցի գաղթականներից) 8 և 11 տարեկան երկու աղջիկները շատ քաղցրալուր ձայնով և վայելուչ ձեւերով երգած մի քանի երգերը, որք նուիրուած էին Ն. Վեհափառութեան, բոլորովին կատարեալ արին հանդիսականների սրտի յուզումը և շատերի աչքերէն խլեցին արտասուքի խոշոր կաթիլներ ։

Հանդէսը վերջացաւ ժամ 12ին նախագահ Տէր Հօր պահպանիչով և հանդիսականները ցրուեցան շատ գոհ սրտով ։

Հանդէսէն անմիջապէս յետոյ, Սալմաստի հայ հասարակութիւնը հեռագրով շնորհաւորեց Ն. Վեհափառութեան տօնախմբութիւնը ։ Պ. Ա.

ՆԱՄԱԿ ՊՐԱԶԻԼԻԱՅԷՆ

Գռուզ Ալթա (Ռիօ Կրանտէ տօ Սուլ)
20 յունվար 1894

(Շար. 49րդ թուէն եւ վերջ)

Իսկ Նաւատորմը տակաւին իր ռմբակոծութիւնները կը շարունակէ Ռիօ Ժանէյրօյի և շրջակայից վրայ. իրեն նշանաբան ըրած է «կամ միանգամ ծովամոյն մնել և կամ ներկայ կառավարութիւնը տապալել»: Իր երբեմն յոգնած ժամանակ անարգել կերպով իր հանգիստը Սանթա Կաթարինայի ափունքն առնելով նորէն իր ծովային արշաւանք ձեռք կառնէ: Եթէ ցորս չեկաւ Ռիօ Կրանտէ և Բօւթօ Ալէկրէ քաղաքները, պատճառը նոյն քաղաքաց առջեւ ջրերու պակասութիւնն է: Նախ վաճառականական քանի շոգենաւներու ապրանքներ զոհ գնացին ապստամբներու արշաւանաց. բայց այս բանը այժմ խիստ զսպուած է Եւրոպացի Նաւատորմներուն ազդու միջամտութեամբը։ Եւ եթէ Ռիօ Ժանէյրօն ալ մինչեւ այժմ կանգուն մնացած է, դարձեալ այդ ի շնորհս օտարաց է որոց բացարձակ պաշտպան կանգնած են օտարազգի զրահաւորները, արգիլելով այն սարսափելի ռմբակոծութիւնները ։ Վերջապէս կեդրոնին հորիզոնը երթալով կը մթագնի, սպառնալով անկումն ներկայ կառավարութեան:

Այժմ անցնինք նահանգիս արդի կացութեան ։

Երբ Գոմէրսինտօն կը թողուր Օրիէնթալի սահմանագլուխները և կուղղուէր դէպի Սանթա Կաթարինա, նոյն տեղեր մնացած Փէտէրալիստ զօրաց հրամանատարութիւնը յանձնուեցաւ գօրօնէլ Ռաֆայէլ Գաբէյթին որ ցորս մեծամեծ քաջութիւններ ըրած է սահմանագլուխները միայն Սան Բապթիզթա (Ս. Մկրտիչ) անուն քաղաքի ճակատամարտին մէջ 450 հոգի թշնամիէն կորսնցնելէն վերջ, 28 զինուորական աստիճանաւորներ գերի բռնեց, որոնք մինչեւ օրս իրենց աստիճանին արժանաւոր ընդունելութեամբ կը պահուին իր բանակին մէջ (1,

Իսկ ամիս մ'է որ ծերունի առիւծը մանչելով իր բունէն դուրս ելած է. դա է ժէնէրալ Յօսէփ Տաւարէս որ ցորս իր տկարութեան համար մեկուսացած կապրէր ։ Սահմանագլուխները գտնուած ամբողջ զօրաց հրամանատարութիւնը նորէն ստանձնած է ։ Թուէս 15 օր յառաջ Ռիօ Նեկրօ ըսուած գետին եզերքները կանոնաւոր բանակաւ մը զարնուեցաւ Հանրապետականաց երեւելի և յանդուգն ժէնէրալ Էզիտօրէօյին հետ, թշնամուն զօրութիւնը միանգամ ջախելէն և ջախջախելէն զկնի: Ինքն ժէնէրալ Էզիտօրիօն վեց գօրօնէլի և 15 գարիթանի հետ գերի ընկած է ծերունի զօրապետին ճանկը: Գօրօնէլներէն երկուքը իրենց մինչեւ այժմ ըրած անմեղ սպանութեանց վարձքը ընդունեցին հրացաններու գնտակներու տակը ։ Իսկ միւսներն ամենայն յարգութեամբ կը մնան իր կարողութեան փարախին մէջ ։

Այժմ կը լսենք որ նորէն զարնուած է երկու ժէնէրալի զօրութեան հետ և մեծ արիւնհեղութիւն եղած. բայց այս լուրը տակաւին չը հաստատուեցաւ ։

Այժմ նոր սկսեմ պատմել ինչ որ գաւառիս և քաղաքիս մէջ կը գործուի ։

Յարգելի ընթերցողը թերեւս կը յիշէ նախորդ նամակներով ծանուցածս Պասօ Ֆօնտօյի և Սօլիտադի դէպքերը, թէ ի՛նչպէս Փէտէրալիստներէն առնուեցան և կրկին հանրապետականները գրաւեցին և թէ Փէտէրալիստներն իրենց ապաստանը անտառներու մէջ գտան (1)։

Երբ Գոմէրսինտօն կանգնէր միեւնոյն անտառներէն, սոքա մեծ օգնութիւն գտան զէնքի կողմէն, մանաւանդ որ հանրապետականաց բանակէն շատ զինուորներ դասալիք եղած, նոցա հետ միացան ։ Ուստի ամիս մը յառաջ նորէն յարձակեցան յիշեալ քաղաքաց վրայ (Պասօ-Ֆօնտօ և Սօլիտադէ) և շատ սպանութիւններ գործելով դարձեալ տիրացան այդ քաղաքներուն ։ Նոյն տեղերը գտնուող, և աւելի լաւ է ըսել ազատուող, հանրապետականները իրենց ապաստան քաղաքս գտան ։ Իսկ նոքա յառաջանալով քաղաքէս հինգ ժամ հեռաւորութեամբ Ծագուի ըսուած գետին եզերքը բանակեցան ։ Թուէս հինգ օր յառաջ հանրապետականները մեծ քանակութեամբ ռազմամթերք հետերնին առած, երկու հազար հոգիէ բաղկացեալ բանակաւ մը վրանին քալեցին, յուսալից որ ըստ առաջնոյն թշնամին պիտի կործանէին. բայց այս անգամ թշնամին չա՛տ զգուշութեամբ վարուեցաւ. այնպէս որ հանրապետականներն երէկ յետ դարձան խայտառակարար յաղթուած. բանակն ամբողջ կորսուած է, մինչեւ բոլէիս 5 ով 10 ով եկած զինուորներու թիւը 200ի հասած է. իրենց զէնքեր և ռազմամթերք ամբողջովին թշնամիէն գրաւուած են, տասի չափ երեւելի անձինք քաղաքէս սպաննուած են, նոյն իսկ ազատուող զինուորները և աստիճանաւորները մեծ զարմացմամբ և սոսկումով կը պատմեն իրենց պարտութիւնը և ջարդը և նոյն իսկ բոլէիս իրենցմէն կը տեղեկանամ և կը գրեմ. մարդոց յարձակման սարսափը տակաւին վրանին է ։ Տեղւոյս ծանուցմամբ, Բօրթօ-Ալէկրէէն 800 զինուոր օգնութեան ելած են. բայց իրենք բարձրաձայն և համարձակ կըսեն որ ո՛չ թէ 800, այլ թէ 4000ով ալ գան, անոնց յանդուգն յարձակման չեն դիմանար ։ Մեռնողներու թիւը յայտնի չէ որովհետեւ, ինչպէս ըսի, 2000 հոգիէն 200 ցայժմ երեւցած է. միւսները ամբողջ մեռա՞ծ են թէ փախած, չեն գիտեր ։ Վերջապէս քաղաքս մեծ սարսափի մէջ է, ժամէ ժամ օգնութեան հասած զօրքերուն կ'սպասուի ։ Ինչպէս կը խօսուի, այս պատերազմին մէջ հանրապետականաց կորուստն, մեռեալներէն զատ, 30,000 ոսկին կանցնի ։

Սուրհանդակն հեռանալու վրայ է, չեմ կարող երկար գրել. միայն սաչափ կըսեմ որ յեղափոխութիւնն իր ամենաեռկէտին հասած է. Նահանգիս մէջ տեղ չկայ որ յեղափոխութեան խանձերով չէ բռնկուած. չորս կողմէն հեռագիրներ կը հասնին տեղս ծանուցանելով թէ այս ինչ տեղը քանդուեցաւ, միւս տեղը վառուեցաւ. մի խօսքով՝ ժողովուրդը մարդասպանութեան մէջ վարժուեցաւ. ա՛լ կառավարութիւնն անկարելի է որ կարողանայ յեղափոխականները ճնշել ։ Երբ յեղափոխութեան կայծերը Նահանգին մէկ անկիւնէ բռնկած կուգային, կառավարութիւնը իր հաստատ ժամանակին չը կարողացաւ մարել. այս օր որ նոյն կայծերը ահագին հրդեհներու փոխուած և չորս կողմէն ահագին բոցերով զինք կլնելու աստիճանին հասած են, պիտի կարողանա՞յ. — ամենեւին ո՛չ ։ Ահա՛ նոյն իսկ իր ջերմ բարեկամները Ռիօ Ժանէյրօյի մէջ ցրտացած իրմէն կը հեռանան և այս ներքին կռիւները դադրեցնելու միայն ճարը և ճարակը նորէն միապետութիւնը հաստատելու մէջ կը կարծեն գտնել ։

Նոր դէպքերը ուրիշ անգամին ։

ԱՐՄԷՆԻՕ

---

(1) Հանրապետականները ցորս իրենց ձեռք ընկած գերիները աշխարհի նման մորթած են. զայս կըսեմ, որովհետեւ նոյն իսկ քաղաքիս մէջ քանիներ մորթուեցան ։

(1) Կարդալ Արմէնիայի ներկայ տարեշրջանի Տրդ թիւը Նամակ Պրազիլիայէն:

ՎԱՐԺԱՊԵՏՆԵՐԸ ՍՊԱՆԻԱՅԻ ՄԷՋ

Սպանիա որ իր տարօրինակ մէկ հաճոյք գոհացնելու համար ցլամարտութիւն անողները կը հարստացնէ և ոսկեճամուկ փայլուն հագուստներով կը պճնացնէ զանոնք, կը թողու որ իր վարժապետներ «խեղճութենէ և անօթութենէ մեռնին ։» Չափազանցութիւն չեն այս վերջին բառեր, այլ սոսկալի մի իրականութիւն ։

Օրինակի համար, Վիանայի գաւառի վարժապետներին մէկ տարիէ ի վեր ամսաթոշակ չէ վճարուած ։ Վարժապետները յուսահատած կը գրեն նահանգի կառավարչին թէ պարտքի տակ խեղդուած են, թէ՛ հացագործը ա՛լ հաց չըտար իրենց ապառիկ, թէ ա՛լ ստիպուած են փողոցների անկիւնները ասոր անոր ձեռք պարզելով մուրալ, բայց այդ ծայրայեղութեան դիմելէ առաջ պիտի փակեն դպրոցները եթէ կառավարութիւնը չհաճի իրենց տարեկան պահանջքէն գոնէ եռամսեայն վճարել այժմ ։

Սպանիայի 47 նահանգներէն 2ը միայն կանոնաւորապէս վճարած են իրենց վարժապետների ամսականները այնպէս որ մէկ սանթիմ պարտք չունին. իսկ Նաւարա 384 բիէսէթ (գրեթէ 1 ֆրանգ է բիէսէթը) պարտք ունի և Ալաւա 1,196 ։ Մնացած նահանգները 20,000էն սկսած մինչեւ 1 միլիոն բիէսէթ պարտք ունին վարժապետներին ։ Ամենէն շատ պարտք ունեցողը Մալակայի նահանգն է ։

Նշանակութեան արժանի կէտը սա է որ գողութիւններ և մարդասպանութիւններ աւելի շատ գործուած են այն նահանգների մէջ որոնք աւելի անհոգ գտնուած են իրենց վարժապետների ամսականները վճարելու ։ Այսպէս Սպանիայի ոչ մէկ նահանգին մէջ այնչափ ոճրագործութիւններ չեն կատարուած որչափ Մալակայի, Կրընատի և Վալանսիոյ նահանգներին մէջ որոնք վարժապետներին ամենէն շատ պարտք ունեցողներն են և ամենէն քիչ հոգ տարած են հանրային կրթութեան գործին ։ Իսկ ընդհակառակ, որչափ աւելի խղճմտութեամբ և կանոնաւորապէս վճարուած են վարժապետների թոշակները և յարգանքով վարուած են անոնց հետ, այնչափ աւելի քիչ եղած են այդ տեղեր ոճրագործութիւններն ու մարդասպանութիւնները ։ Այսպէս Պասքեան 3 նահանգներին մէջ (Կուիբուզքօա և Պիսքայ որոնք մէկ սանթիմ պարտք թողուցած չեն և Ալաւա) ինչպէս և Նաւարայի մէջ ամենէն քիչ յանցանք գործուած և եղեռնագործութիւն պատահած է ։

Նշանակութեան արժանի է նաեւ սա կէտ որ Պասքեան 3 նահանգները և Նաւարան իրենց յատուկ առանձնաշնորհումներով տեղական ինքնավարութիւն կը վայելեն, իրենք կը կարգադրեն իրենց նահանգի ելեւմտական հաշիւը և իրենց յատուկ տնտեսականութիւն ունին ։

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԺԳ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ՄԻ ՊՈՒԼԿԱՐ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ (ԶԱՔԱՐԻԱ ՍԹՈՅԱՆՈՎ)

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆԷ ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ
ՄԿՐՏԻՉ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

1894

Պուլկարիաի անկախութեան հերոսներէ մէկին, Զաքարիա Սթոյանովի, որ իր ընդունակութեան և հայրենասիրական ոգեւորութեան շնորհով յաջողեցաւ մի լեռնաբնակ գիւղացի հովուի պարզ վիճակէն հետզհետէ արհեստաւոր, վարժապետ, յեղափոխական գործիչ, խմբագրապետ և վերջապէս ազատ Պուլկարիաի Ազգային Ժողովին Նախագահ դառնալ, խիստ հետաքրքրաշարժ կենսագրութիւնն է, ուր ուշադրութեան արժանի տեղեկութիւններ կան Նաեւ Պուլկարիան Թիւրքի լուծէն ազատելու աշխատող պուլկար հայրենասէր յեղափոխականների գործունէութեանը մասին։ Սկիզբը գրուած է Նաեւ Հեղինակին, Բրոֆէսօր Լուի Լըժէի, և թարգմանչին միջեւ եղած թղթակցութիւնը այս գրքի հայերէն թարգմանութեանն առթիւ ։

Հեղինակը շատ իրաւամբ կը գրէ իր յառաջաբանի վերջ թէ «Զարմանք պիտի պատճառէ ինձ եթէ ընթերցողների հետաքրքրութիւնը չշարժի պետական մարդ դարձած մի գիւղացու այս վաւերական պատմութեան վրայ ։»

Գինն է փոստի ծախքով մէկտեղ 1 *ֆրանգ և* 40 *սանթիմ ։*

Տարածելու համար մեծ քանակութեամբ առնողներին 25 % *զեղչ կը լինի ։*

(Պարսկաստանի Հայերին համար 1 ֆրանգ է։)

ԾԱԽՈՒ ԳԻՐՔԵՐ

Հետեւեալ գիրքերը կարելի է ստանալ Արմէնիայի խմբագրատունէն իրենց առջեւ նշանակուած գիներով որոնց մէջ հաշուուած է և ղրկելու փոստի ծախքը ։

Արժէքը յառաջուց չվճարուած՝ գիրք չղրկուիր ։

Խրիմեան Հայրիկ, Սիրաք և Սամուէլ ։ 1 ֆր. և 75 սանթիմ։

Րաֆֆի, Արծիւ Վասպուրականի (Խրիմեան Հայրիկ) ։ 1893 (Էջմիածնի կաթողիկոսութեան և Խրիմեան Հայրիկի մասին Րաֆֆիի գրածների մէկ ամփոփումն է ։ Սկիզբը գրուած է վեհ. Հայրիկի պատկերը) ։

գին 2 *ֆր.* 45

ՐԱՖՖԻ — Վէպիկներ և պատկերներ (Տպուած և անտիպ աշխատութիւններից) ։ Հատոր Ա. Գին 7ֆր.։

Հ. Բարսեղ Սարգիսեան, Ուսումնասիրութիւն Մանիքեա Պաւղիկեան Թոնրակեցիներու աղանդին և Գր. Նարեկացու Թուղթը (Կրօնական Ներելուկ գաղափարների տարածման պատճառով Հայաստանեայց Ժողովրդէնմէջ ծագած երկարատեւ և մեծ յուզումների մի առանձին ուսումնասիրութիւնն է որի մասին գրուած չկայ Հայոց պատմութեան դասագիրքերին մէջ) ։

2 *ֆր.* 20 *սնթմ. ։*

☞ *Գիւտ Քահանայ Աղանեանց, Դիւան Հայոց պատմութեան. Գիրք Ա. Բ.* 1780-1834. *Տպագր. Թիֆլիզ.* 1893 *(Հայոց ազգի 54 տարու պատմութիւնը կը ներկայացունէ, մանաւորապէս Էջմիածնի գլխէն անցածները, պատմական վաւերաթուղթերով ։ Սկիզբը գրուած է կարբեցի Յովհաննէս կաթողիկոսի պատկերը ։ Այս աշխատութիւն արժանացած է Սահակ-Մեսրոպեան մրցանակին) ։* 7 *ֆր.*

Նուարդին Ապրիլեան, Հայրենիքից դուրս ։ վէպիկ. Հրատարակութիւն Մ. Թարվերդեանի (Մեծագոյն բաղդի յոյսերով հայրենիքէն դուրս ելած մի հարուստ գիւղացու պատահած թշուառութիւնները կը նկարագրէ որ հազիւ իր հայրենիք վերադառնալով հոն կըցած է գտնել իր հանգստութիւն) ։ 50 *սնթմ.*

◆

ԾԱԽՈՒ ԳԻՐՔ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐ

Հ. Ց. Վ. Խաչերեանց. Կրթարան անգլիական լեզուի (Անգլիերէն լեզուն դիւրին և գործնական ոճով սովրեցունող քերականութիւն մ'է հրահանգներով մէկտեղ) ։ Ա հատորը կը բաղկանայ 256 *երեսէ և Բ հատորը* 216 *երեսէ. վերջն ալ յաւելուած մը կայ* 50 *երեսէ բաղկացած որ հայերէն հրահանգների անգլիերէն թարգմանութիւնն է ։ Երկու հատորը միասին՝* 5 *ֆր. ։ (1 տոլար ամերիկեան) ։*

◆

Նշանակք Հայաստանեայց. Մայր Հայաստանի պատկերը՝ Հայոց 4 թագաւորութիւնների նշանակներովը մէկտեղ փայլուն թղթի վրայ և կանաչ, կապոյտ և դեղին գոյներով ներկուած։ 1 ֆրանգ ։

◆

ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԸ

Տաճկական բռնութեան նահատակ եղող Խորէն Նարպէյ-Լուսինեան Սրբազանի պատկերը ընտիր թղթի վրայ տպուած կը ծախուի Արմէնիայի խմբագրատունը ։ Գինն է 65 *սանթիմ, փոստի ծախքը խմբագրատունէն վճարուելով ։*

◆

ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Ա. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

Բ. Տպագրութիւն

«Հայոց Հայրենասիրական Միութեան» հրատարակած այս վարդապետարանի մէջ համառօտ կերպով բացատրուած է թէ իւրաքանչիւր հայրենասէր Հայ ի՛նչ փափաքներ պէտք է ունենայ և ի՛նչ պարտքեր ունի կատարելու ։

Կը խնդրուի ամեն հայրենասէր Հայերէ իրենց շրջանի մէջ տարածել այս տետրակ ։ Մէկ անգամէն 50 *օրինակ ծախու առնողին կը ղրկուի* 5 *ֆրանքով Հատին գինն է* 15 *սանթիմ (Պարսկաստանի Հայերին համար* 10 *սանթիմ) ։*

◆

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

Մ. Փորթուգալեանի հրատարակած գիրքերին վրայ մասնաւոր զեղչ կը լինի Պարսկաստանի Հայերին համար որոնց կը ղրկուի փակագծի մէջ նշանակուած գիներով ։

Ա. ՀԱՅ ԴԻՒՑԱԶՆՈՒՀԻ ՄԸ (*Սպառած*)։

Բ. ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՑԻ »

Գ. ՍԱՂՄՈՍ ԻՍՐԱՅԵԼԻ »

Դ. ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ՊՈՒԼՂԱՐԻՈՅ ԵՒ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՊՈՒԼՂԱՐ ԱՊՍՏԱՄԲԱՊԵՏԱՑ (Սպառած)

Ե. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՇՈՒԱՌՆԵՐԸ.—(*Հայաստանցիների պանդխտութեան տխուր հետեւանքների մէկ փոքրիկ պատկերը կը ներկայացունէ վիպական կերպով ։*) *Գին* (90 *սնթմ.*) 1 *ֆրանգ* 20 *սնթմ.*

Զ. ԳԱՄԱԹ ՔԱԹԻՊԱ — ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ յետ այբուբենն աւարտելուն (*Մեծանուն հայ բանաստեղծին վերջերս գրած ազատաշունչ ընտիր ոտանաւորներէն* 3ը՝ *առանձին տետրակով հրատարակուած են*) ։ 50 *հատը* 2 *ֆր. և* 50 *սանթիմ, հատը* (5 *սնթմ.*) 10 *սանթիմ*։

Է. ԼԻՆՉԻ ՕՐԷՆՔԸ ՏԱՃԿԱՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ. (*Սպառած*)

Ը. ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՀԱՅԵՐՆ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԴՐԱՑԻՆԵՐ (*Թիւրքիայի Հայերին և իրենց դրացի ազգերի վրայ վիճակագրական և ցեղաբանական ամփոփ և հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւններ կը պարունակէ ։ Թիւրքահայաստանի մէջ բընակող այլ և այլ ազգերէ բնակիչների թուին բաղդատական մէկ ցուցակն ալ կցուած է տետրակին վերջը ։*) *Գին* 50 *սանթիմ* (35 *սանթիմ*) ։

Թ. «ԱՐՄԷՆԻԱ»Ի ՅՈՒՇԱՐԱՐ (*Արմէնիայի Ա տարեշրջանի թիւերը այժմ բոլորովին սպառած և միեւնոյն ժամանակ շատերի հետաքրքրութեան առարկայ դարձած լինելով, այդ շրջանի մէջ Մ. Փորթուգալեանի գրած առաջնորդող յօդուածներէն գէթ 30ի չափ ամփոփուած են Յուշարարի մէջ որ ութածալ գիրքով 124 երեսներէ կը բաղկանայ*) (1 *ֆրանք*) ։ 1 *ֆր.* 40 *սանթիմ*

Ժ. ՎՐԷԺ (*Պուլկարիայի մէջ Թիւրքերի արած բարբարոսութիւններէն մի փոքրիկ պատկեր կը ներկայացունէ և ցոյց կուտայ թէ Պուլկարներն ի՛նչպիսի միջոցների դիմած են իրենց վրէժ լուծելու համար*) ։ (15 *սնթմ*) ,20 *սնթմ.*

ԺԱ. ԹՈՄԱՍ ԲՈՑԱՐԻՍ (*Յունաստանի մէջ Թիւրքերի արած բարբարոսութիւններէն մի փոքրիկ պատկեր կը ներկայացունէ և ցոյց կուտայ թէ Յոյներն ի՛նչպիսի միջոցների դիմած են իրենց վրէժ լուծելու համար*), (0,15 *սանթիմ*) ,20 *սանթիմ ։*

ԺԲ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ՆՄՈՅՇՆԵՐ

Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ
ԳՐԱԾ ՈՏԱՆԱՒՈՐՆԵՐԷՆ

Մ. Փորթուգալեանի գրած հայրենասիրական ոտանաւորներէ մի քանին ամփոփուած են այս տետրակի մէջ իբրեւ նմոյշներ զանազան քաղաքների մէջ և զանազան տպաւորութիւններու տակ իր երբեմն գրած ոտանաւորներին որոնք ժամանակին հրատարակուած չլինելով կորսուած են այժմ ։ Այն մի քանի ոտանաւորներ որոնք իբրեւ նմոյշ ամփոփուած են այս տետրակի մէջ, ցիր և ցան կը գտնուին Կ. Պոլիս տըպագրուած ազգային երգարաններին մէջ՝ որոց վերստին տպագրութիւնն վաղուց արդէն արգիլուած է, և Ասիա և Արմէնիա լրագիրներին մէջ ։ Նմոյշների մէջ փոքրիկ տեղեկութիւններ տըրուած են նաեւ թէ այդ ոտանաւորներ ի՛նչ տպաւորութիւնների տակ ներշնչուելով գրուած են ։ Գին (10 *սանթիմ*) 15 *սանթիմ ։*

◆

Առանձնէ զատ, Արմէնիայի խմբագրատան մէջ ծախու կը գտնուին նաեւ Հ. Ալիշանի, Հ. Ինճիճեանի, Հ. Գարեգին Զարբհանալեանի, Րաֆֆիի, Ծերենցի հրատարակուած բոլոր գիրքերն, ինչպէս և ուրիշ օգտակար գիրքեր և քարտէզներ Հայաստանի՝ հայերէն կամ լատինական տառերով և զանազան գիներով ևլն. ևլն. ։

Գրավաճառանոցի մանրամասն ցուցակը որ 90 երեսներէ կը բաղկանայ, ցանկացողներին կը ղրկուի ձրիապէս ։

ԻՄ ՀԱՅՐԱՍՊԱՆ ԸՆԿԵՐԸ

(Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ԿԵԱՆՔԷՆ ԱՌՆՈՒԱԾ ՄԻ ԻՐԱԿԱՆ ՎԷՊ)

ԳՐԵՑ ԱՊԼՂԱՐԻՊ

Այս հետաքրքրաշարժ գրուած կը ներկայացունէ ընտանեկան տխուր պատկերներէ մին ուր կը տեսնուի թէ անբարոյական մի հայր իր ապականուած վարքուբարքով որչա՛փ չարիքների պատճառ դարձած է և վերջ ի վերջոյ ինք ալ իր որդու ձեռքով սպաննուած և անհետացած է աշխարհէ ։ Գին 1 ֆրանգ, (75 սանթիմ)

ՏՆՕՐԷՆ—ԽՄԲԱԳԻՐ
Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

Le Gérant : FÉLIX ENFFANTIN.
ՄԱՐՍԷՅԼ
Հայերէն տպարան Մ. Փորթուգալեանի
Marseille. — Imprimerie et Papeterie du Midi,
Allées de Meilhan, 44.